

MEĐUNARODNA POVIJEST TERORIZMA

Jussi M. Hanhimäki i Bernhard Blumenau (2013) *An International History Of Terrorism – Western and Non-Western Experiences*. Oxon: Routledge, 318 str.

Iako je terorizam, promatran kao akt nasilja (manjih ili većih razmjera) izvršen u svrhu ostvarenja vjersko-političkih ciljeva, prisutan u ljudskoj povijesti još od prvog stoljeća nove ere, devetnaesto stoljeće je bilo to koje je iznjedrilo sam pojam, a zadnja dva stoljeća ljudske povijesti su ta koja su ponajviše stigmatizirana terorizmom. Ubojstva, bombaški napadi, spektakularne otmice; kronološki gledano – ritam terorizma se neprestano zgušnjava i ubrzava. Kako bismo mogli bolje razumjeti izazove koje terorizam predstavlja u suvremenom svijetu, nužno je kronološki sagledati njegovu evoluciju i različite faze njegovog razvitka. Knjiga *Međunarodna povijest terorizma* čitateljima nudi perfektno sumiran prikaz glavnih evolucijskih karakteristika terorizma kao fenomena, pružajući nam analitične uvide u krizne situacije i odgovore pojedinih država na njih. Knjiga se sastoji od pet dijelova, podijeljenih na šesnaest poglavlja, uključujući popis suradnika (str. ix-x), predgovor (str. xii) i uvod. Ono što svakako treba istaknuti kao prednost i kvalitetu knjige jest činjenica da su urednici Jussi M. Hanhimäki i Bernhard Blumenau¹ besprijekorno prikazali

povijest terorističkog djelovanja, tako što su podijelili akademske radove različitih autora u četiri velike cjeline: terorizam prije hladnog rata, zapad i njegova iskustva s terorizmom, terorizam u ostatku svijeta, terorizam i protuterizam današnjice. Na taj način su objedinili ukupno šesnaest akademskih radova koje su predstavili na konferenciji *Terorizam i međunarodna politika: prošlost, sadašnjost i budućnost*, održanoj u rujnu 2011. na ženevskom Institutu za međunarodne odnose.

Prva cjelina knjige „Terorizam prije hladnog rata“² obrađuje pojavu prvog vala anarhoterorizma i međunarodnog protuterizma u razdoblju s kraja devetnaestog stoljeća do 1914.: preko osude terorizma nakon ubojstva Franje Ferdinanda, preko razdoblja Prvog svjetskog rata do prvih pokušaja suzbijanja terorizma od strane Lige naroda. Autori naglašavaju kako su velike svjetske sile, s jedne strane, veoma rano prepoznale opasnost koja prijete od terorizma i udara kojeg isti može zadati strukturama vlasti, dok su, istovremeno, balansirale između očuvanja individualnih državnih interesa i zajedničkog međunarodnog cilja (borba protiv terorizma). Navode kako je to razlog zašto prvi pokušaji, kako suzbijanja, tako i same definicije terorizma,

¹ Jussi M. Hanhimäki je najpoznatiji finski povjesničar. Trenutno je profesor međunarodne povijesti na Institutu za međunarodne i razvojne studije u Ženevi. Dobitnik je nagrade Bernath koju dodjeljuje američko Društvo povjesničara za međunarodne odnose (*Society for Historians of American Foreign Relations - SHAFR*), autor je i koautor jedanaest knjiga i brojnih članaka. Jussi M. Hanhimäki je najpoznatiji finski povjesničar. Trenutno ima zvanje profesora iz međunarodne povijesti na Institutu za međunarodne i razvojne studije u Ženevi. Dobitnik je *Bernath* nagrade koju mu je uručilo Društvo povjesničara za američke vanjske odnose, autor je i koautor jedanaest knjiga i brojnih članaka.

² Sadržava radove sljedećih autora: Richard Bach Jensen, „The first global wave of terrorism and international counter-terrorism“, 1905–1914 (str. 16–34), Charles Townsend, „Methods which all civilized opinion must condemn: the League of Nations and international action against terrorism“ (str. 34–51), Florian Graf, „A blueprint for successfully fighting anarchist terror?: Counterterrorist communities of violence in Barcelona during the pistolismo“ (str. 51–65).

nisu davali rezultata. Analiza pokazuje kako je prvi val terorizma evoluirao kao nasljednik anarhističke ere iz razdoblja s kraja devetnaestog stoljeća. Situacija se donekle smirila na prijelazu stoljeća, u mnogim zemljama potpomognuta jačanjem gospodarstva i otvaranjem novih radnih mjesta, da bi nakon 1905. novi val anarho-nihilističkog nasilja zapljusnuo, ovaj put ne samo Europu, već i Sjevernu i Južnu Ameriku, Aziju i Afriku. Jačanju histerije međunarodne javnosti doprinijeli su u velikoj mjeri i tadašnji mediji, sa senzacionalističkim naslovima iz dalekih krajeva svijeta; pa se tako napadi počinjeni iz ne-anarhističkih pobuda u novinama i kroz policijske biltene veličaju/ osuđuju kao činioci anarhizma i nihilističkog terora. Nadalje, autori ističu kako je s dolaskom novog stoljeća rasadnik međunarodnog terorizma bila i ostala carska Rusija, koja je svoje revolucionare i njihove agresivne ideje 'izvozila' u sve krajeve svijeta. Pariz, London, skandinavske zemlje, Balkan, Azija, Južna Amerika-zagovaratelji rušenja sistema revolucionarnim mjerama bili su prisutni posvuda. Druga žarišna točka međunarodnog terorizma u tom razdoblju bila je Španjolska, posebno grad Barcelona, u kojemu je između 1903. i 1909. eksplodiralo više od osamdeset eksplozivnih naprava. Suočeni s policijskom represijom, uspješnom reformom policijskih snaga i učinkovitim mjerama protiv vlastitih redova, pripadnici španjolskog anarho-terorizma svoje su ideje i članove naveliko izvozili u Južnu Ameriku, posebno Argentinu. Od ostalih zemalja, terorizam i anarhistička djelovanja u tom razdoblju bili su prisutni u Njemačkoj, Švedskoj, Ujedinjenom Kraljevstvu, Danskoj, Grčkoj, Italiji, Austro-Ugarskoj, Japanu, Kini i Egiptu. Osim iscrpne analize, autori su nastojali prikazati i djelovanje država po pitanju terorističkih prijetnji. Navode kako su države odgovorile jačanjem i modernizacijom policijskih snaga, većim ovlastima policije, strožom imigracijskom politikom i (neuspješnim)

pokušajima međunarodne suradnje u borbi protiv terorizma.

U sljedećoj cjelini, prikazana su zapadna iskustva s terorizmom i protuterorizmom. Cjelina se sastoji ukupno od pet radova različitih autora³, u kojima se prikazuje situacija u Zapadnoj Njemačkoj, Francuskoj i Italiji. U hladnoratovskom razdoblju, Zapadna Njemačka se isprofilirala kao glavni koordinator i politički lider po pitanju suzbijanja terorizma. Stav njemačke vlade da ne pregovara s teroristima i ne udovoljava njihovim zahtjevima pokazao se kao apsolutni vanjskopolitički uspjeh. Po mišljenju autora, takav pristup problemu terorizma gurnuo je Zapadnu Njemačku u prvi red po pitanju međunarodne suradnje na polju protuterorizma. Veoma brzo postalo je jasno da je međudržavna suradnja imperativ, ukoliko se željelo nastaviti s politikom ignoriranja zahtjeva terorista. Države su morale surađivati, nadzirati kretanje terorističkih grupa i njihovih vođa, protok financijskih sredstava i opreme, kampove za obuku, presretati komunikacije u matičnim zemljama i sakupljene podatke dijeliti sa zemljama protiv kojih su planirani napadi usmjereni. U to vrijeme, sredinom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, ti ciljevi su bili teško ostvarivi jer su u Vijeću UN-a dvotrećinsku većinu imale novonastale zemlje Trećeg svijeta; zemlje koje su i same u većini slučajeva nastale nasilnim putem, revolucijom i zbacivanjem kolonijalne vlasti, tako da su u terorizmu vidjele legitimno oružje u borbi naroda za njegovu slobodu (Palestina, Namibija, Čad, Iran). Dogodilo se da se ravnoteža

³ Cjelina *Western Experiences with Terrorism*: Bernhard Blumenau, "The United Nations and West Germany's efforts against international terrorism in the 1970s" (str. 66–86), Markus Lammert, "The absent terrorism: Leftist political violence and the French state, 1968–1974" (str. 66–86), Tobias Hoff, "The success of Italian anti-terrorism policy" (str. 100–115), Thomas Reigler, "Quid pro quo: state sponsorship of terrorism in the Cold War" (str. 115–133), Richard C. Thornton, "The hijacking of TWA-847: A strategic analysis" (str. 133–149).

snaga u UN-u u desetak godina u tolikoj mjeri promijenila da je terorizam, od jednoglasne osude, gotovo postao legitimno priznat kao oruđe revolucije. Ipak, usprkos nepovoljnoj političkoj klimi, Zapadna Njemačka postigla je značajan uspjeh. Međunarodna konvencija o prevenciji i kažnjavanju zločina počinjenih nad osobama s međunarodnim imunitetom uključujući i diplomatske predstavnike i Međunarodna konvencija protiv uzimanja talaca uspješno su izglasane i stupile na snagu zahvaljujući njemačkom angažmanu. Uspjeh je ležao u činjenici da je Zapadna Njemačka problemu pristupila pragmatično, razbivši ga na opipljive ciljeve kojima se moglo direktno pristupiti i obrađivati ih, umjesto da gubi vrijeme na (uzaludnu) definiciju terorizma kao pojma i suzbijanja istog kao globalne prijetnje.

Za razliku od Zapadne Njemačke, u kojoj su razne terorističke organizacije provodile konkretne akcije, s ljudskim žrtvama i jasno definiranim ciljevima, terorizam u Francuskoj imao je uglavnom teatralnu ulogu. Ljevičarski pokreti imali su svoje prosvjede, štrajkove i nenasilne akcije urbane gerile kojima su privlačili simpatije javnosti (krađa tisuća karata javnog prijevoza i dijeljenje istih građanima, pljačka draguljarnica i podjela plijena siromašnim imigrantima po gradskim predgrađima). Autori naglašavaju da ove „terorističke“ akcije više spadaju u kategoriju političkog nasilja negoli pod prave terorističke napade; pogotovo ako se uzme u obzir da su organizacije u Francuskoj činile sve da izbjegnu ljudske žrtve, za razliku od njemačkog RAF-a (Rote Armee Fraktion). Rat u Alžiru i unutar državna borba protiv desničarske skupine OAS (Organisation de l'armée secrète) koja je planirala i u nekoliko navrata pokušala ubiti predsjednika De Gaullea, bili su privedeni kraju pa se, u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća, francusko društvo našlo suočeno s mnoštvom novonastalih ljevičarskih pokreta koji su zagovarali jačanje ljudskih prava i slo-

boda. Također, autori ističu i ulogu policije, koja je, potpomognuta medijima, širila bombastične vijesti i propagandu o građanskom ratu, teroristima, ugroženoj državi, ali sve je to zapravo bio dio prodemokratskog kolera u kojemu je svaka strana iskazivala svoju snagu. Analiza nam nameće zaključak da je Francuska u sedamdesetim godinama prošlog stoljeća ostala pošteđena razornog učinka globalnog terorizma.

U istom tom razdoblju (1969. – 1982.) talijanska je vlada vodila borbu s, u početku desničarskim (1969. – 1974.), a potom s ljevičarskim (1969. – 1974.) terorističkim skupinama, od kojih je svakako najpoznatija organizacija *Brigate Rosse* (Crvene brigade) i njihova otmica i ubojstvo bivšeg premijera Alda Mora 1978. Po mišljenju autora, u kulturi talijanskog naroda, u njenom društvenom i političkom bontonu, još od osnutka Republike, postoji obrazac ponašanja poznat kao *trasformismo*, koji označava svojevrsnu političku trgovinu vlasti i opozicije, pobjednika i poraženih. Isto načelo vlasti su iskoristile i u borbi protiv terorizma izglasavši 29. svibnja 1982. Zakon o obrani društvenog poretka. Zakonom su zajamčeni veliki ustupci, u vidu potpunog oprosta ili smanjenja kazne onim teroristima, koji napuste svoje organizacije i pruže vlastima informacije korisne u daljnjoj borbi protiv terorizma. Novi zakon ubrzo je pokazao svoju učinkovitost. Do kraja kolovoza 1982., vlasti su ostvarile suradnju s tri stotine osamdeset i pet terorista – pokajnika, čiji su iskazi doveli do uhićenja preko tri tisuće osoba osumnjičenih za teroristička djelovanja. 28. siječnja 1983. Zakon je stupio izvan snage, jer se smatralo da bi njegova neograničena validnost imala protuučinak. 1987. izglasan je zakon o ustupcima za osobe koje su se odrekle terorizma; prvi takav zakon u svijetu.

Ovdje je bitno istaknuti da uspjeh zakona o obrani društvenog poretka treba promatrati u kontekstu dviju činjenica. Autori smatraju da

je prvenstveno pojam *transformisma* ili političke trgovine u Italiji normalna, ustaljena i dugo prisutna praksa u javnom i političkom životu, nešto što bi u drugim zemljama naišlo na buru neodobravanja i negodovanje javnosti, lako moguće i prosvjede i daljnje nasilje. Drugo, naglašavaju da se visoka razina spremnosti talijanskog društva, vlasti i javnosti da prihvati pokajnike i izreče oprost za njihove prijašnje zločine temelji na činjenici da je Italija duboko katolička zemlja, s obrascem praštanja duboko ukorijenjenim u svojoj kulturi i religiji.

Na stranicama koje slijede, objedinjeno je ukupno sedam radova u dvije cjeline⁴, koji analiziraju iskustva nezapadnog svijeta s terorizmom, te moderni terorizam i protuterorizam. Prikazuje se kako se u ostatku svijeta, terorizam pojavljivao u određenim epohama dvadesetog stoljeća; u dijelovima britanskog imperija, Irskoj, Indiji i Bengalu od 1897. do 1934., u Africi u periodu osamostaljivanja nekadašnjih europskih kolonija i njihovoj daljnjoj unutrašnjoj borbi za samoopredjeljenje od 1950-ih godina do danas. Ono što je specifično za afričke zemlje jest činjenica da su mnoge organizacije i pokreti koji su se borili za odcjepljenje od matičnih kolonijalnih sila (u tom procesu u većini slučajeva i same stigmatizirane kao terorističke), u svom

procesu borbe za nezavisnost često i same poprimale obrasce ponašanja tipične za vlast protiv koje su se borili (korupcija, represivni vojno-policijski aparat, progoni, mučenja, ubojstva i konačni izostanak bilo kakve opozicije). Druga polovica dvadesetog stoljeća iznjedrila je u Aziji, prvenstveno na Bliskom i Srednjem istoku različite fundamentalističke organizacije, većinom islamskog predznaka, koje su s vremenom širile svoj utjecaj (PLO, Hamas, Hezbollah, Al Qaida, talibani, Tamilski tigrovi, MILF na Filipinima, Džama Islamiya). U konstantom političkom previranju na području Bliskog i Srednjeg istoka, neke od tih organizacija su izgubile svoj utjecaj, dok su se druge organizacije prometnule u gotovo potpuno legitimnu politički priznatu vlast.

Analizirajući moderni terorizam, autori posebno ističu djelovanje Al Qaide. Smatraju da je se na čelu sa svojim (pokojnim) vođom Osamom bin Ladenom ta teroristička skupina prometnula, od neznane organizacije, u svjetskog neprijatelja broj jedan, jedinog protivnika koji je u proteklih dvije stotine godina uspio lansirati napad na ciljeve na tlu Sjedinjenih Američkih Država. Po mišljenju autora, Al Qaida je u tome dobrim dijelom uspjela upravo zahvaljujući pomoći upravo one zemlje koja će je kasnije najsnažnije progoniti. Osamdesetih godina prošlog stoljeća Sovjetski je Savez u Afganistanu proživljavao svoj Vijetnam, nešto što ne bi bilo moguće bez izdašne pomoći pobunjenicima u opremi, oružju i obuci od strane Sjedinjenih Država. Iskustvo stečeno u kampanji u Afganistanu, pomoglo je Bin Ladenu da u devedesetim godinama ustroji Al Qaidu i krene u džihad protiv nevjerničkog neprijatelja, nizom napada (13. 11. 1995. – bombaški napad na američko-saudijsku vojnu bazu u Rijadu, Saudijska Arabija; 25. 7. 1996. napad na Al Khobar tornjeve u Dhahranu, Saudijska Arabija; 7. 8. 1998. sinkronizirani bombaški napad američka veleposlanstva u Nairobiju, Kenija i Dar-es Salaamu, Tanzanija,

⁴ Cjelina *Non Western Experiences With Terrorism*: Rashed Uz Zaman, "Bengal terrorism and the ambiguity of the Bengali Muslims" (str. 150–169), Sahloma Gauthier, "SWAPO, the United Nations, and the struggle for national liberation" (str. 169–189), Nathaniel K. Powell, "The 'Claustre Affair': a hostage crisis, France and civil war in Chad", 1974–1977 (str. 189–210), Mattia Tolado, "Reagan and Libya: a history of pre-emptive strikes and (failed) regime change" (str. 210–229). Cjelina: *Contemporary terrorism and anti-terrorism*, Mohammad-Mahmoud Ould Mahamedou, "Al Qaeda and the reinvention of terrorism: social sciences and the challenge of post-globalization transnational political violence" (str. 230–245), Abraham R. Wagner, "The US response to contemporary terrorism" (str. 245–263), Sean N. Kalic, "Terrorism in the twenty-first century: a new era of warfare" (str. 261–281).

12. 10. 2000. bombaški napad na USS Cole u Jemenu) koji su kulminirali otmicom zrakoplova i samoubilačkim napadima na ciljeve na američkom tlu 11. 9. 2001. Taj napad je za posljedicu imao odmazdu međunarodne koalicije predvođene Sjedinjenim Državama; kampanju u Afganistanu (kampanju koja još traje) i (neopravdanu) kampanju u Iraku s ciljem rušenja državne vlasti, uništenjem (nikad pronađenog i nikad dokazanog postojanja) oružja za masovno uništenje i donošenja demokracije potlačenom narodu. Vojne intervencije u Afganistanu i Iraku uvjetovale su nastanak gotovo marionetske državne vlasti, korumpirane, nesposobne za autonomnu borbu protiv pobunjeničkih snaga i ovisne o vojnoj potpori vanjskih saveznika.

U zaključku knjige pojašnjena je teorija terorizma u valovima. Val je definiran kao ciklus aktivnosti u određenom periodu, sa svojim fazama ekspanzije i kontrakcije. Četiri (dosadašnja) vala terorizma su anarhistički, antikolonijalni ljevičarski i vjerski. Organizacije ustrojene za vrijeme trajanja vala obično traju kraće nego sam val, s posebno ekstremnim rokom trajanja u trećem valu i njegovim ljevičarskim terorističkim skupinama (godinu-dvije). Kada energija vala nije u stanju nadahnjivati i poticati nastanak novih organizacija, val

nestaje. Ponekad, kao iznimka koja potvrđuje pravilo, organizacija nadživi sam val (IRA). Rok trajanja svakog vala obično je sinkroniziran sa životnim vijekom jedne generacije, uvučene u trenutnu problematiku. Novi naraštaji ne doživljavaju borbu starijih generacija kao nešto osobno i vrijedno pažnje, stoga dolazi do razvodnjavanja i u konačnici, nestanka vala.

Vrijednost ove knjige proizlazi iz iscrpnog prikaza povijesnih činjenica, koji čitatelju pružaju precizan uvid u evoluciju razvoja terorizma kao fenomena. Neosporno je da je riječ o najrecentnijem i besprijekornom zborniku radova, koji su zahvaljujući stručnom uredništvu uspjeli detaljno i kronološki prikazati faze međunarodne povijesti terorizma. S obzirom na tematiku i količinu informacija, ova će knjiga sigurno biti zanimljiva i korisna društvenim znanstvenicima, političarima i studentima srodnih područja. Međutim, zbog sistematične razrade i elegantnog prikaza povijesnih okolnosti, za vjerovati je da će je i šira čitalačka publika okarakterizirati kao interesantan i iznimno kvalitetan rad.

Katarina Vučić